

Realiserat av den ideella föreningen *Kollaborativ Ekonomi Sverige* med stöd från
Västra Götalandsregionen genom utlysningen *Civilsamhällets lösningar för lokal klimatomställning*

MER ÄN BARA PRYGLAR

*Ett regionalt medborgarforskningsprojekt om delningsekonomins
kraft och kollaborativa initiativs behov och bidrag i
omställningen till ett mer hållbart samhälle*

Författare: **Jon Williamsson**
Styrelseledamot i KES

Mia Magnusson
Styrelseledamot i KES

Jonathan Mattebo Persson
Styrelseledamot i KES

Relevanta taggar: #samskapande #medborgarinitiativ #medborgarforskning
#omställning #kollaborativ ekonomi #delningsekonomi
#resiliens #tillitsförsvar #tillit

Upplaga 1
År 2024
Copyright Creative Commons Attribution 4.0 Int.
ISBN 978-91-531-1148-1

Index

1. INLEDNING.....	2
1.1 Vadå kollaborativ ekonomi?.....	2
1.1.2 Kollaborativ Ekonomi Sverige (KES).....	2
1.2 Hållbara hjältar.....	3
1.3 Djupdykning inledd.....	4
1.3.1 Fokus på utmaningar, kapacitet och utvärdering.....	4
1.4 Sist men inte minst!.....	5
2. GENOMFÖRANDE.....	5
2.1 Utforskande och samverkan.....	5
2.1.1 Optimering av undersökningsmetoder.....	6
2.2 Forskningskontext.....	6
2.2.1 Webbinarium.....	6
2.2.2 Referensgruppen.....	6
2.2.3 Kollaborativa initiativ och transaktionsformer i studien.....	7
3. RESULTAT.....	7
3.1 Att särskilja utmaningarna vid uppstart, drift och i framtiden.....	7
3.1.1 Vid uppstart - avsaknad av kapital, kompetens och lokaler.....	8
3.1.2 I drift – Kunskap och förståelse.....	8
3.1.2 Små kapital = stora utmaningar.....	9
3.1.3 Framtid – ser vi en vision?.....	10
3.1.4 Från start till slut – utmaningar med avveckling.....	11
3.2 De delvis okända globala målen.....	11
3.2.1 Att se på sitt bidrag till hållbarhet.....	12
3.2.2 Mer än bara prylar.....	13
3.3 Frågan om utvärdering är komplex.....	13
3.3.1 Effekter: direkta, indirekta och allt däremellan.....	14
3.3.2 Mer än bara prylar.....	16
4. SLUTSATS.....	16
4.1 Konkreta frågeställningar.....	16
4.2 Skiftande utmaningar.....	16
4.2.1 Utmaningar vid uppstart.....	16
4.2.2 Utmaningar vid drift.....	17
4.2.3 Utmaningar med utveckling (eller avveckling).....	17
4.3 Att se på sitt eget bidrag och utvärdering.....	17
4.4 Skräddarsytt stöd önskas.....	18
4.5 Nya normer för förändring i kollaborativ anda.....	19
4.5.1 Kunskapsutveckling.....	19
Källor.....	20
Bilaga 1 – Initiativens bidrag till FN:s globala mål.....	21
Bilaga 2 – Lista över representerade initiativ.....	22

1. INLEDNING

1.1 Vadå kollaborativ ekonomi?

”Kollaborativt” betyder samarbete - det kan vara människor, organisationer eller system som arbetar tillsammans. ”Ekonomi” avser hur samhällen använder definierade och ändliga resurser för att producera något av värde. När dessa två begrepp kombineras till ”kollaborativ ekonomi” refererar det till ett ekonomiskt system där tillgång till varor och tjänster delas mellan människor. Transaktionsformerna inom fältet är att dela, byta, låna, ge och få. Att hyra och köpa ingår således ej. Detta särskiljer den kollaborativa ekonomin från den bredare så kallade delningsekonomin (jfr. engelskans ”sharing economy”).

Kollaborativ Ekonomi Sverige (KES) definierar de kollaborativa initiativen och den kollaborativa ekonomin som aktörer som skapar och/eller utbyter varor och tjänster utan pengar, där tillit istället fungerar som valuta.

Den kollaborativa sektorns motto är ”tillgång framför ägande”. Vanliga sådana initiativ är bland annat skänkesgrupper (på Facebook), cykelkök, gratisbutiker, samodlingar, boendegemenskaper, grupper som räddar mat med flera. Det är dessa typer av ideellt drivna kollaborativa initiativ som vi har fokuserat på i studien, vilket också är de vi syftar till när vi använder begreppet kollaborativ ekonomi. Inom rörelsen används ofta ordet ”spridning”, istället för ”tillväxt” eller ”uppskalning”.

**”HAR ALLTID CHOCKATS ÖVER ALLTING SOM
SLÄNGTS. NU FICK JAG CHANSEN ATT VARA
MED OCH GÖRA NÅGONTING.”**

Respondents svar på frågan

”Vilken är din personliga drivkraft för att engagera dig i ert initiativ?”

1.1.2 Kollaborativ Ekonomi Sverige (KES)

Kollaborativ Ekonomi Sverige (KES) är en ideell förening med ursprung och bas i Göteborg som verkar för att underlätta för tillgång framför ägande genom att främja en kollaborativ ekonomi. KES anordnar träffar, föreläsningar och andra aktiviteter kring ämnet. Föreningen ämnar skapa dialog och samarbete mellan civilsamhället, offentlig sektor och privat sektor.

Föreningen bidrar till samhällsnyttan genom att främja en cirkulär ekonomi som uppmuntrar återanvändning och återvinning. Det sänker kostnader för individer och hushåll genom att minska behovet av att köpa nya produkter. Det skapar också nya plattformar för gemenskap. Genom att uppmuntra till delning och samarbete stärker föreningen sociala band och bidrar därmed till mer gemenskap och tillit mellan människor. Det ökar tillgängligheten och inkluderingen samtidigt som behovet av miljöpåfrestande nyproduktion minskar.

1.2 Hållbara hjältar

Den kollaborativa ekonomin är som en viktig och växande del av den svenska samhällskroppen (SOU 2017:26). Genom att minska konsumtionen, öka resurseffektiviteten och skapa socialt kapital stödjer den kollaborativa ekonomin Sverige i arbetet med att nå klimatåtaganden och skapa ett mer hållbart samhälle.

Kollaborativ ekonomi bygger på mellanmänniskt engagemang vilket gör att många sådana satsningar och initiativ uppstår och formas lokalt/digitalt på by-, stadsdels- eller kvartersnivå. Studier från bland annat Göteborg visar att sådana rörelser klarar av att samla och fokusera engagemang under kriser (Williamsson, 2021).

Konsumtionssamhällets dynamik ger inte människor den trygghet eller säkerhet de egentligen söker och lösningen är community (Zygmunt Bauman 2000).

Sverige har en stark konsumtionskultur. Redan den 21 april 2024 hade vi i Sverige förbrukat vår andel av jordens resurser för året, vilket gjorde oss till det femtonde landet i världen att överskrida planetens kapacitet. Den kollaborativa ekonomin har potential att väsentligt minska vårt ekologiska fotavtryck. Hittills har samhället främst fokuserat på konsumtion och teknikdrivna storskaliga miljöåtgärder, vilket har lämnat lite utrymme för den icke-kommersiella kollaborativa ekonomin att visa vad den kan bidra med. Den kollaborativa ekonomins styrka ligger just i att minska konsumtionen och därigenom minska miljöbelastningen. Samtidigt bidrar den till flera sociala aspekter som tillit, resiliens och gemenskap.

”VI ÄR EN LÅNGSAM NUDGE TILL VAD SOM UPP- FATTAS SOM NORMALT”

Respondents svar på frågan
”Vilken impact känner du att ni har?”

1.3 Djupdykning inledd

Utifrån beskrivningen ovan är frågan hur det står till med kollaborativa initiativ i Västra Götaland. Det fattas även en aktuell förståelse för hur aktörer inom den ideellt drivna kollaborativa ekonomin hanterar hinder för ökat engagemang och deltagande i den kollaborativa ekonomin. Därtill råder det osäkerhet om i vilken utsträckning den kollaborativa ekonomin kan bidra till minskad klimat- och miljöpåverkan i regionen.

1.3.1 Fokus på utmaningar, kapacitet och utvärdering

Baserat på kunskapsbristen i de utpekade områdena sattes tre syften för projektet:

- Först ämnar projektet kartlägga de utmaningar som kollaborativa initiativ står inför i regionen.
- Därtill ämnar projektet undersöka hur dessa initiativ ser på sin kapacitet att bidra till en minskad klimat- och miljöpåverkan.
- Slutligen ämnar projektet även identifiera hur initiativen vill bli utvärderade i förhållande till sin kapacitet att bidra till samhällsrelaterade utmaningar.

**”VI DRÖMMER JU OM ATT FÅ KOMMA BORT
FRÅN ATT MÄTA, VI ÖNSKAR ATT ISTÄLLET FÅ
GÅ IN I SAMARBETEN INOM
SAMHÄLLSUTMANINGAR.”**

Respondents svar på frågan
”Hur vill ni att er framgång mäts?”

1.4 Sist men inte minst!

I guiden ”Tipsbanken” har vi sammanställt en rad praktiska tips och rekommendationer som vi har identifierat i vår medborgarforskning. Dessa tips är avsedda att komplettera den teoretiska och analytiska informationen som presenteras i studien. Tipsen är utformade för målgrupperna:

- Initiativtagare av kollaborativa verksamheter
- Deltagare och allmänt intresserade
- Politiker och policymakers
- Tjänstepersoner i offentlig sektor
- Fastighetsbolag och privat sektor
- Slutord till alla

Den finns att ladda ned och läsa på:

www.kollaborativekonomi.se

2. GENOMFÖRANDE

2.1 Utforskande och samverkan

För datainsamling användes fyra metoder:

- i) fysiska workshops
- ii) online-workshops
- iii) enskilda intervjuer genom videokonferensverktyg
- iv) enskilda telefonintervjuer

Tillsammans med representanter från olika kollaborativa initiativ anordnade vi workshops på dessa fyra platser: Borås, Göteborg, Uddebo och Vara. En workshop arrangerades online där deltagarna representerade kollaborativa initiativ i Mellerud och Bengtsfors. Workshoparna var två till tre och en halv timmar långa samt strukturerade för att informera, utbilda, samla in data och skapa kontakter initiativen sinsemellan. Vi genomförde tre gemensamma övningar där deltagarna fick diskutera de utmaningar de upplever, deras bidrag till klimat- och miljöpåverkan, utvärderingsaspekter samt möjliga lösningar på de utmaningar deltagande initiativ stod inför.

”VI ÖPPNAR UPP EN GIGANTISKT MÖJLIGHET FÖR LÅNTAGAREN GENOM TA BORT DEN ONÖDIGA KONSUMTIONEN.”

Svar från deltagare på frågan

”Vad för problem är det som ni löser för användarna och samhället i stort?”

2.1.1 Optimering av undersökningsmetoder

I ansökan beskrivs en enkätundersökning som tänkt undersökningsmetodik, men under projektets inledande fas valde projektgruppen att inte gå vidare med denna metod. Istället ersattes enkäten med intervjuer. Orsaken till ändringen var dels initiala svårigheter att identifiera lämpliga respondenter, dels önskemål från de initiativ som kontaktades. De tänkta respondenterna ställde gärna upp på en intervju men såg mindre nytta med att svara på en enkät. Då kvalitativa intervjuer möjliggjorde för projektgruppen att bättre förstå initiativens specifika förutsättningar samt bidrog till relationsbyggande har ändringen varit en positiv förändring för studiens kvalitet.

2.2 Forskningskontext

Empirin analyserades kontinuerligt under projektets gång genom att exempelvis resultaten från varje workshop diskuterades av projektgruppen. Viktiga poänger plockades upp och olika tolkningar diskuterades. Fokus låg således på att besvara forskningsfrågorna och förklara resultaten genom att sammankoppla dem med en förståelse för initiativens specifika förutsättningar. Genom denna process skapades en struktur som användes för att organisera resultaten samt relatera dem till varandra och till andra studier.

2.2.1 Webbinarium

Preliminära projektresultat presenterades vid ett webinarium den 24 januari 2024. Detta möjliggjorde för initiativ och intressenter att ge feedback på studiens resultat. Under våren gjordes sedan den avslutande datainsamlingen och slutgiltiga analysen.

2.2.2 Referensgruppen

Projektets resultat förankrades även med en referensgrupp bestående av utvalda personer med god förståelse av den svenska kollaborativa ekonomin. Bland dessa fanns regionala kulturvetare, sociala entreprenörer, tjänstepersoner med insyn i offentliga stödsystem och utvecklare på studieförbund. Referensgruppen hade två möten där deltagarna fick möjlighet att ge feedback på metodval och resultat.

”ORGANISATIONER SOM INTE DELAR VÅRA VÄRDERINGAR.”

Svar från deltagare på frågan
”Vilka vill ni inte samarbeta med?”

2.2.3 Kollaborativa initiativ och transaktionsformer i studien

Totalt representerades 25 stycken kollaborativa initiativ i studien och 43 st deltagare, en fullständig lista återfinns i bilaga 2. De intervjuade aktörerna bidrog från alla relevanta transaktionsformer (dela, byta, låna, ge och få) samt alla utvalda kategorier: yta (odling, verkstäder et cetera), mobilitet, kunskap, saker och mat. Vi har intervjuat, träffat och haft workshops med deltagare och grundare som driver (eller drivit) stora och små initiativ som vandrande kassar, byteshyllor, fritidsbanker, cykelpooler, leksaksbibliotek, samåkningsgrupper, klädbyten, samodlingar, omställningsförening, boendegemenskaper, cykelkök, en samägd multisportarena, maträddningsprojekt, spontana platsutvecklare et cetera.

3. RESULTAT

3.1 Att särskilja utmaningarna vid uppstart, drift och i framtiden

I följande kapitel går vi igenom insikterna från initiativen utifrån ett tematiskt tidsperspektiv med tre nedslag: utmaningar och möjligheter vid uppstart, vid drift och i framtiden som förutom spridning även handlar om nedläggning och dess utmaningar.

”DET BLIR INTE PINSAMT ATT TA KLÄDER GRATIS OM MAN HAR EN SOCIALT UTSATT SITUATION EFTERSOM DET FINNS MEDLEMMAR I GRUPPEN FRÅN OLIKA SOCIALA SKIKT.”

Svar från deltagare på frågan
”Vilken impact känner du att ni har?”

3.1.1 Vid uppstart - avsaknad av kapital, kompetens och lokaler

Vid uppstarten av ett kollaborativt initiativ finns det generellt ett behov av att hitta en lämplig lokal eller plats där delning kan förberedas och genomföras. Till skillnad från ett aktiebolag som kräver ett initialt aktiekapital eller en förening som kan ta in medlemsavgifter bygger kollaborativa initiativ på engagemang och icke-monetära transaktioner. Detta gör att det saknas finansiellt kapital och resurser när ett kollaborativt initiativ skapas, vilket också kan vara en styrka. En avsaknad av pengar kan vara en möjliggörare för platta strukturer och deltagardrivet engagemang. Att hantera ekonomi och den tillhörande föreningsstrukturen innebär också en ökad administrativ börda, något som deltagardrivna initiativ ofta strävar efter att minimera. Således finns det inga eller mycket lite pengar i de kollaborativa initiativen som kan användas för att hyra lokaler och etablera sig på en plats på det sätt som andra organisationer gör. Samtidigt anser deltagarna i studien att just lokalytan är viktig för att kunna förverkliga delning genom att förvara, bevara och utveckla de verktyg och den kunskap som behövs för det specifika initiativet.

Avsaknaden av kapital och lokaler orsakade även att initiativen har svårt att få tag på och förvalta den utrustning, exempelvis verktyg för reparationer och datorer för administration eller kommunikation, som behövs för initiativens huvudsakliga aktiviteter och för att hålla liv i initiativet. Utöver dessa konkreta utmaningar ansågs det även svårt att hitta andra medlemmar och volontärer som är intresserade av att engagera sig i drift och verksamhetsutveckling. Under den inledande fasen ses det således som en betydande utmaning att identifiera och få tillgång till en fysisk och social knutpunkt där initiativet kan få fäste och mogna.

3.1.2 I drift – Kunskap och förståelse

När väl initiativet kommit igång skiftar utmaningarna över från behovet av att hitta en kontext till behovet av att interagera med kontexten på ett sätt som möjliggör för fortlevnad eller, om ambitionen finns, expansion. Exempelvis nämnde representanterna från initiativen att det var svårt att få till samverkan mellan kollaborativa initiativ och andra organisationer, vare sig det gäller ideella, offentliga eller vinstdrivande organisationer.

Det fanns flera orsaker till att detta uppfattades som en utmaning. Primärt var det svårt att identifiera och nå fram till relevanta organisationer. Det ansågs även att andra aktörer saknade kunskap om och förståelse för den kollaborativa ekonomin. Flera av initiativen saknade också kunskapen eller förståelsen själva. De hade inte sett sig som en del av en kollaborativ ekonomi eller en så kallad rörelse.

”VADÅ DELNINGSEKONOMI? JAG DRIVER JU BARA EN VANDRANDE KASSE!”

Citat från deltagare i workshop

Respondenterna ansåg att “externa aktörer” har bristande förståelse för den kollaborativa ekonomins villkor och därmed ser kollaborativa initiativ som icke-legitima. Dessa initiativ saknade kapacitet att kontinuerligt investera i relationer och bygga långsiktiga samarbeten när en intresserad part hade identifierats. Detta resultat går att koppla till behovet av att attrahera användare och medlemmar som har möjlighet att investera sin tid i det kollaborativa initiativet. I brist på annan terminologi beskrevs detta som marknadsförings- och personalrelaterade utmaningar vilka vi känner igen (även från andra sektorer) från uppstartsfasen som beskrevs ovan. Slutligen lyftes flera utmaningar kopplade till de administrativa och juridiska system som ett initiativ förväntas rapportera till. De kollaborativa initiativen har sällan en ambition att anamma en organisationsform som ligger i linje med rådande juridiska ramverk för organisering, även om kraven för svenska ideella föreningars stadgar et cetera är mycket fria (oreglerade).

Istället drivs initiativen som person- och nätverksbaserade gräsrotsrörelser utan en absolut organisationsstruktur och med snabbt skiftande ansvarsfördelning. Som nämnts ovan kan detta skada initiativens legitimitet gentemot aktörer från övriga samhällsfärer men genom en friare organisationsform möjliggörs en mer ohämmad kreativitet och en större handlingskraft hos initiativens deltagare. Vissa av initiativen har inte intresse eller ens tankar på att bli långsiktiga verksamheter, de agerar utifrån idéer, engagemang och intressen vilka kan ändras över tid.

3.1.2 Små kapital = stora utmaningar

Konkreta utmaningar kopplade till behovet av att passa in i den juridiska kontexten utgörs av exempelvis utmaningar med att förstå och hantera tillstånds-, redovisnings- och skatteregler. Då även hanteringen av väldigt små belopp måste ske på ett juridiskt korrekt sätt uppstår ett kunskaps- och resursbehov kopplat till organiseringen av initiativet. För att undvika problem väljer initiativen därför ofta att inte alls hantera pengar. Samtidigt kopplas pengar och avgifter ideologiskt till övriga delar av samhället vilka drivs av en etablerad och konsumtionsorienterad logik. Bristen på pengar ses, kanske något förvånande, inte som någon utmaning för initiativen.

Sammanfattningsvis skapar små belopp större problem än vad det är värt och principiellt sett utgör pengar inte en valuta som har legitimitet i den kollaborativa ekonomin. Stöd till kollaborativa initiativ önskas, men i former som möjliggör och förenklar för dem.

Exempel på konkreta stöd är bland annat:

- Möjligheten att dela en avgränsad och inbrottssäker yta.
- Få tillgång till administrativ kunskap och administrativa verktyg.
- Ge stöd till nätverksbyggande och förmedla kontakter.
- Legitimera kollaborativa initiativ genom att se och bekräfta dem som en viktig och självklar aktör i lokalsamhället.

”RANNSAKA DIG SJÄLV. TYCKER DU ATT FÖRENINGARNA FÅR DET STÖD SOM NI SAGT I VISIONSDOKUMENT OCH BESLUTAT OM?”

Tips till andra politiker från en intervjuad politiker.

Se fler tips för tjänstepersoner, medborgare, chefer och politiker i guiden ”*Tipsbanken*” på www.kollaborativekonomi.se.

3.1.3 Framtid – ser vi en vision?

När det gäller initiativens framtid beskrev respondenterna och deltagarna utmaningar som inkluderade dem som beskrivits i tidigare stycken, speciellt i förhållande till önskan om att driva och sprida initiativen. Det fanns dock några unika utmaningar kopplade till initiativens framtida utveckling. Först och främst fanns det ett behov att utveckla en tydlig vision för framtiden. Detta var något som initiativen förväntade sig göra tillsammans med engagerade nyckelintressenter, exempelvis medlemmar och användare, samt tillsammans med representanter för kommunen och kollaborativa initiativ.

Behovet av en vision kopplades samman med utmaningen att förstå hur initiativen bäst organiseras för att utföra specifika uppgifter, samt svårigheten att hitta organisations- och arbetsformer som möjliggör internt lärande. Detta skulle göra att initiativen slipper uppfinna hjulet varje gång viktiga individer lämnar eller drar ned på sitt engagemang.

Initiativ kan exempelvis upptäcka att den kollaborativa formen inte är tillräcklig för att nå de mål som satts utan väljer att byta inriktning och istället anamma eller inkorporeras i någon etablerad organisationsform (som att bli ett företag, en förening eller del av en offentlig förvaltning).

”NU KANSKE DET ÄR DAGS ATT LÄMNA ÖVER ANSVARET TILL NÅGON ANNAN, MEN DET ÄR SVÅRT ATT LÄMNA ÖVER TILL EN GRUPP.”

Svar från deltagare på frågan

”Vad tycker du är det största hindret för er för att nå era mål?”

3.1.4 Från start till slut – utmaningar med avveckling

Det visade sig även att avveckling av kollaborativa initiativ kan vara utmanande. Det kan finnas dokumentation, exempelvis bokföring, som måste bevaras, och fysiska tillgångar, exempelvis cyklar eller förbrukningsvaror, vilka initiativen vill hantera på ett sätt som undviker resursslöseri och är i linje med sin ursprungliga ambition. Det kan därtill vara så att individer i initiativet sitter på kunskap och kontaktnät som kan vara till nytta för andra eller framtida initiativ. Därmed är det viktigt att se till att det är möjligt att spara eller lämna över både information och resurser när initiativet avslutas.

Sammanfattningsvis skiftar utmaningarna beroende på initiativets egna förutsättningar, den fas som initiativet befinner sig i samt beroende på kontext. Initiativen kan aktivt arbeta med att förstå och påverka sina egna förutsättningar och utvecklingsfaser. Däremot är utmaningar och frågeställningar kopplade till kontexten svårare för initiativen att bearbeta. Det är därför viktigt att den offentliga sektorn skapar, upprätthåller och respekterar kontexten inom vilken de kollaborativa initiativen verkar. Detta behöver göras utifrån den kollaborativa ekonomins förutsättningar.

3.2 De delvis okända globala målen

För att uppfylla projektets andra syfte undersöktes hur representanterna för de kollaborativa initiativen ser på sin möjlighet att bidra till Förenta Nationernas 17 globala mål. Från projektgruppens sida fanns det tre huvudsakliga poänger med att använda de globala målen för att tala om hållbarhet. Först och främst är det ett etablerat och relativt välkänt verktyg för att prata om de utmaningar som både det svenska samhället och världen står inför. För det andra är det ett verktyg som många organisationer använder sig av för att mäta sin egen prestation och på så sätt jämföra sig med andra organisationer. För det tredje fanns det i projektgruppen en föräning om att många initiativ inte kände till att de globala målen ofta används av finansiärer och organisationer. Att öka initiativens kunskap om de globala målen skulle därför hjälpa initiativen att bli mer relevanta i andra hållbarhetsorienterade organisationers ögon.

”VI GER BORT SAKER GRATIS TILL VARANDRA ISTÄLLET FÖR ATT DET SLÄNGS.”

Svar från deltagare på frågan

”Vad för problem är det som ni löser för användarna och samhället i stort?”

3.2.1 Att se på sitt bidrag till hållbarhet

För att hjälpa deltagarna att förstå de globala målen gavs en översiktlig presentation av målen. Under online-workshopen gick det tyvärr inte att genomföra övningen med de globala målen vilket innebär att denna del av studien täcker in något färre initiativ än de övriga delarna. Representanterna fick välja vilka av de globala målen som de ansåg sig bidra till samt vilka mål som de skulle vilja bidra till. Totalt gjordes 56 val av mål som deltagarna ansåg sig bidra till och ytterligare 28 val av mål som de skulle vilja bidra till (se bilaga 1). De mest frekvent valda målen som initiativen bidrog till var följande:

Mål 12. Hållbar konsumtion och produktion	(8 initiativ)
Mål 13. Bekämpa klimatförändringarna	(7 initiativ)
Mål 3. God hälsa och välbefinnande	(6 initiativ)
Mål 10. Minskad ojämlikhet	(5 initiativ)
Mål 11. Hållbara städer och samhällen	(5 initiativ)

Det fanns två mål som inget av initiativen ansåg sig bidra till och det var:

- Mål 6. Rent vatten och sanitet
- Mål 14. Bevara haven och marina resurser

De mest frekventa målen som de kollaborativa initiativen skulle vilja bidra till var följande:

Mål 10. Minskad ojämlikhet	(4 initiativ)
Mål 5. Jämställdhet	(3 initiativ)
Mål 11. Hållbara städer och samhällen	(3 initiativ)
Mål 13. Bekämpa klimatförändringarna	(3 initiativ)

I motiveringarna av val av de mål som initiativen bidrar till beskrev deltagarna hur deras kollaborativa aktiviteter utgjorde konkreta bidrag till de globala målen genom att minska konsumtionen av produkter och tjänster. De beskrev även hur de uppfattade att deras bidrag skedde i flera led och att de kollaborativa aktiviteterna därmed berörde aktörsgrupper som initiativen inte hade direkt kontakt med. Således ansågs aktiviteter som sker på exempelvis grannskapsnivå bidra till urban hållbarhet. Jämför vi

svaren kring det som initiativen *bidrar till* och det de *vill bidra till* ter det sig som det faktiska bidraget till största del handlar om att minska resursförbrukning och miljöpåverkan från konsumtion medan rättvisefrågor nämns mer sällan. Deltagarna återgav en ambition att expandera sina insatser och därmed skulle vilja bidra än mer till jämställdhets- och rättvisefrågor.

”DE DÄR ‘GLOBALA MÅLEN’ VAR NYTT, FÅR JAG TA MED BROSCHYREN?”

Kommentar från deltagare när vi presenterade målen och dess användning för uppnå en bättre och mer hållbar framtid för alla på planeten Jorden.

I reflektion över de 17 globala målen förklarade majoriteten av respondenterna att de tidigare varken känt till dem eller försökt att klassificera sina insatser utifrån dessa. Respondenterna reagerade positivt och lyfte värdet i att analysera sina bidrag till dessa samt att använda dem (målen) för att precisera och kommunicera inom sina verksamheter, till deltagare samt till externa aktörer och potentiella samverkansparter.

3.2.2. *Mer än bara prylar*

Vår tolkning är att initiativen främst fokuserar på själva resursen – ofta prylar – som de genom sina verksamheter bidrar till att dela. Generellt sett reflekterar de i mindre utsträckning kring hur deras konkreta insatser för hållbar utveckling också ingår i ett större system och vad deras roll är i detta, som att de bidrar med ökad tillit och engagemang i lokalsamhället.

Flera av respondenterna blev förvånade när studien kategoriserade dem som en del av den så kallade ”delningsrörelsen”. Att de är en del av en delningskultur visade sig vara ett nytt sätt att se på sig själva och flera initiativ fick syn på sig själva i ett nytt sammanhang. Sist, men inte minst, visar studien att kollaborativa verksamheter sällan reflekterar över att de skapar värde i direkt samklang med de redan etablerade globala målen.

3.3 Frågan om utvärdering är komplex

Trots att begreppet ”utvärdering” kan uppfattas som kallt och att som process kan vara känslig, beskrev respondenterna sin syn på utvärdering utifrån en förståelse för begreppets komplexitet.

Kollaborativa initiativ drivs oftast ideellt vilket gör att deras insatser och de resultat som de genererar inte kan eller bör granskas med samma typ av verktyg som används för att utvärdera kommersiella eller skattefinansierade verksamheter. Samtidigt vill de som driver initiativen att deras tid,

energi och engagemang ska göra skillnad. De vill skapa en positiv effekt inom det område som de valt att engagera sig i. Respondenterna var därför mycket medvetna om att de behövde förstå vilka direkta och indirekta effekter som deras engagemang gav upphov till, samt hur dessa effekter bäst kan mätas och kommuniceras.

”HAR INTE TÄNKTT PÅ DET TIDIGARE. VILL GÄRNA HA FÖRSLAG. EFTERSOM JAG BRINNER FÖR SECOND HAND, LOPPISAR OCH HÅLLBARHET!”

Svar från deltagare på frågan

”Hur vill ni att er framgång mäts?”

3.3.1 Effekter: direkta, indirekta och allt däremellan

När respondenterna diskuterade hur deras insatser och initiativ ska utvärderas presenterade de i första hand konkreta och direkta effekter som kopplas till de kollaborativa aktiviteter som sker inom ramarna för deras initiativ. Därtill beskrev de mer diffusa och komplexa effekter som därmed utgör indirekta effekter av de aktiviteter som initiativet utför, som ökad kännedom om naturen och dess begränsningar, att lära sig att samarbeta, och att ta bättre hand om platsen man verkar i.

Både kvantitativa och kvalitativa dimensioner ansågs vara viktiga för att fånga initiativens konkreta och direkta effekter. Exempel på sådana direkta effekter som kan användas för utvärdering och mätas kvantitativt är till exempel antal lån av prylar eller plagg. Dessa direkta och kvantifierbara effekter gör sig väl i kommunikation med intressenter, men kan ibland behöva översättas i de nyttor som motparten är intresserad av. Exempelvis till de ekologiska värden som de direkta effekterna motsvarar.

Direkta och kvalitativa effekter uppstår under den kollaborativa aktiviteten, exempelvis lärande, informationsdelning eller nätverkande. Detta kan exemplifieras i det lärande som sker under en reparation som görs i ett cykelkök, eller den mellanmännsliga kontakt som sker i en gratisbutik. Indirekta effekter som kan mätas kvantitativt beskrivs som något diffust i och med att det är svårt för respondenterna att få inblick i vad som sker bortom den kollaborativa aktiviteten. Det förväntas uppstå synergieffekter när en resurs delas och ett beteende fortplantar sig genom samhället. Initiativen menar att de indirekta effekterna

bör värderas då dessa effekter är en del av den transformation av konsumtionssamhället som många av initiativen strävar efter.

De indirekta och kvalitativa effekter som de kollaborativa initiativen ger upphov till är svåra att utvärdera i och med att de inte är konkreta eller omedelbara. Dessa effekter bygger upp en meningsfullhet inom individen och i relationen mellan individen och dess omgivning. Därmed bör effekterna utvärderas utifrån individens subjektiva upplevelse. Exempel på utvärderingslogik är att fråga om deltagare i kollaborativa initiativ känner att deras gärningar är meningsfulla samt om de uppfattar att de har en bättre anknytning till det lokala samhället. Det kan ge en indikation på en kollaborativ ekonomi som gradvis ersätter masskonsumtion, stödjer uppbyggandet av tillit inom ett grannskap som engagerar sig i kollaborativa insatser, eller skapar socialt kapital genom kontinuerligt engagemang och lärande.

	KVANTITATIV	KVALITATIV
DIREKTA	Exempelvis antal klädesplagg eller prylar som byts, hur mycket mat som räddas, antal cyklar som lånas et cetera. (<i>basala</i>).	Exempelvis lärande, informationsförmedling, mellanmänniska möten.
INDIREKTA	Synergieffekter mellan deltagare, systemmässiga effekter såsom resurseffektivisering.	Alternativ till konsumtionskultur, mellanmännisklig tillit, skapande av socialt kapital (<i>komplexa</i>).

Tabell 2 Exempel på effekter och möjliga utvärderingsaspekter

Att utvärdera indirekta, komplexa och diffusa effekter är svårt och tidskrävande. Respondenterna anser att en eventuell utvärdering av deras insatser bör ta hänsyn till dessa indirekta effekter. De komplexa effekterna är speciellt viktiga idag då det svenska samhället behöver vända trenden med vikande mellanmännisklig tillit.¹ Därtill ger ett individuellt socialt kapital inte bara förbättrad individuell livskvalitet utan också lokala samhällsmässiga effekter. En utvärdering av den kollaborativa ekonomin bör ta fasta på komplexiteten i de effekter som uppstår ur kollaborativa initiativ och inte försumma det engagemang som finns bland respondenterna för olika sociala och miljörelaterade frågor. Viljan att adressera små och stora utmaningar samt göra skillnad driver flera av respondenterna att engagera sig i den kollaborativa ekonomin. Initiativen önskar därför att bli sedda och deras insats för samhället bekräftad.

¹ Den mellanmänniskliga tilliten i Sverige har traditionellt varit hög, men det finns tecken på att den minskar inom vissa grupper. Förtroendet för människor i allmänhet fortsatt högt, men det har noterats en nedgång bland utsatta grupper. SOM-institutet Göteborgs universitet, 2022

”JAG TROR VI FASTNAT LITE I ATT VI BÖRJAT MÄTA VÅR FRAMGÅNG I HUR MÅNGA SOM KOMMER PÅ VÅRA EVENT.”

Citat från deltagare

3.3.2 Mer än bara prylar

En utvärdering bör därför utgå från den kollaborativa ekonomins förutsättningar och ske på initiativets villkor. Detta innebär att utvärderingen inte bör fastna i en kvantifiering av det materiella (prylarna) utan istället anamma ett vidare socio-ekonomiskt perspektiv för att identifiera de komplexa effekter som kollaborativa initiativ har på enskilda individer samt samhället i stort. Det handlar om att förstå de komplexa och långsiktiga effekterna som kollaborativa initiativ har på människor och gemenskaper.

4. SLUTSATS

4.1 Konkreta frågeställningar

Denna rapport inleds med ett konstaterande att den kollaborativa ekonomin i Västra Götalandsregionen står inför ett antal utmaningar. I denna studie har vi därför ämnat: i) kartlägga de utmaningar som lokala kollaborativa initiativ står inför, ii) undersöka hur kollaborativa initiativ ser sig kunna bidra till minskad klimat- och miljöpåverkan, samt iii) identifiera hur initiativen vill bli utvärderade i förhållande till sin kapacitet att bidra till hållbarhetsrelaterade samhällsutmaningar. Inom ramarna för projektet genomfördes fem workshops och 13 intervjuer med representanter från kollaborativa initiativ i Västra Götaland.

4.2 Skiftande utmaningar

De utmaningar som respondenterna såg skiftar beroende på vilken fas som initiativen befinner sig i.

4.2.1 Utmaningar vid uppstart

Kollaborativa initiativ står inför flera utmaningar vid uppstart, inklusive brist på resurser, svårigheter att hitta en lämplig plats för verksamheten, och att attrahera deltagare och volontärer. Dessa initiativ bygger

på engagemang och icke-monetära transaktioner, vilket skiljer dem från traditionella företag och föreningar.

4.2.2 Utmaningar vid drift

När initiativ är igång, skiftar utmaningarna till att interagera med omgivningen på ett sätt som möjliggör överlevnad eller expansion. Det kan vara svårt att samarbeta med andra organisationer, och det kan finnas en brist på förståelse för den kollaborativa ekonomin bland externa aktörer. Dessutom kan initiativen uppleva bristande legitimitet och kapacitet att investera i långvariga relationer.

4.2.3 Utmaningar med utveckling (eller avveckling)

Initiativens framtida utmaningar inkluderar behovet av att utveckla en vision, förstå hur initiativet bäst organiseras och hitta arbetsformer som möjliggör internt lärande. Avveckling av initiativ kan också vara utmanande, med behovet av att bevara dokumentation och hantera fysiska tillgångar på ett korrekt sätt.

Sammanfattningsvis varierar utmaningarna beroende på initiativets egna förutsättningar, dess fas och kontext. Det är viktigt att den offentliga sektorn tar hänsyn till den kollaborativa ekonomins förutsättningar när de skapar och upprätthåller kontexten för dessa initiativ.

”GENOM GRADEN AV TILLIT TILL VARANDRA.”

Svar från deltagare på frågan
”Hur vill ni att er framgång mäts?”

4.3 Att se på sitt eget bidrag och utvärdering

För studiens andra syfte undersöktes hur de kollaborativa initiativen ser på sin möjlighet att bidra till FN:s globala mål. Av de 17 globala målen var de mest frekvent valda ”hållbar konsumtion och produktion”, ”bekämpa klimatförändringarna”, ”god hälsa och välbefinnande”, ”minskad ojämlikhet”, och ”hållbara städer och samhällen”. Initiativen var återhållsamma med sina faktiska och önskade bidrag, vilket speglar en medvetenhet om hållbarhetsfrågors komplexitet och en vilja att göra skillnad. De globala målen är ett viktigt verktyg för att diskutera hållbarhet, mäta prestation och öka initiativens relevans för andra hållbarhetsorienterade organisationer.

Utvärdering är komplext och de kollaborativa initiativen bör inte granskas med samma verktyg som kommersiella eller skattefinansierade verksamheter. Initiativen vill förstå vilka direkta och indirekta effekter deras engagemang ger upphov till. Direkta effekter kan vara kvantitativa, som antal lånade prylar, eller kvalitativa, som lärande och nätverkande. Indirekta effekter kan vara diffusa och komplexa, som beteendeförändring och skapande av socialt kapital. Utvärdering bör ta hänsyn till dessa effekter och behöver ett vidare socio-ekonomiskt perspektiv för att identifiera de komplexa effekterna. Initiativen vill att deras bidrag till hållbarhet bekräftas och att utvärderingen sker utifrån deras förutsättningar.

”ENGAGEMANG SOM BLEKNAR, SPECIELLT EFTER COVID PERIODEN [...] VI TAPPADE MEDLEMMAR.”

Svar från deltagare på frågan

”Vad tycker du är det största hindret för er för att nå era mål?”

4.4 Skräddarsytt stöd önskas

Resultaten indikerar att den kollaborativa ekonomin önskar stöd, men att stödet bör utformas på ett sätt som inte skapar värdemässiga konflikter och administrativ börda för initiativen. För att anpassa offentligt eller privat stöd till den kollaborativa sektorn behöver stödet således inte utformas på samma sätt som görs när stöd exempelvis riktas mot föreningslivet. Istället bör stödet skräddarsys på så sätt att faktorer, såsom finansiella medel och resurser vilka för med sig krav på bokföring och administration, hålls separat från initiativens aktiviteter. Detta ligger i linje med den kollaborativa sektorns motto: tillgång framför ägande.

”KUNSKAP OM ATT SÖKA OLIKA MEDEL.”

Svar från deltagare på frågan

”Vilken kunskap saknar ni?”

I förvaltandet av de resurser och kunskap som kollaborativa initiativ behöver tillgång till har offentliga och privata verksamheter möjlighet att dra nytta av skattetekniska och verksamhetsrelaterade fördelar. Bidrag till den kollaborativa ekonomin, så som att upplåta en plats eller ge tillgång till resurser så som verktyg, kan således ske inom ramarna för existerande verksamhetslogik. Utmanande för icke-kollaborativa aktörer är att etablera ett uthålligt engagemang i den kollaborativa ekonomin genom att bjuda in kollaborativa initiativ och ge initiativen långsiktig tillgång till resurser.

4.5 Nya normer för förändring i kollaborativ anda

För att engagemang ska vara hållbart över tid måste den kollaborativa logiken förankras i offentliga och privata organisationer. Engagemang i den kollaborativa ekonomin måste kunna motiveras till organisationernas intressenter på ett sätt som förklarar de unika värden som kollaborativ ekonomi ger upphov till. Skattetekniska och bokföringsmässiga avväganden behöver göras för att säkra stödets långsiktighet.

Därför måste offentliga och privata verksamheters egna styrmekanismer kompletteras utifrån den kollaborativa ekonomins förutsättningar snarare än att den kollaborativa ekonomin inordnar sig i ett administrativt system som upprätthåller rådande normer för produktion och konsumtion.

”JAG TROR DET BETYDER NÅGOT ATT VI FINNS.”

Svar från deltagare på frågan

”På vilket sätt förändrar ni världen där ni verkar?”

4.5.1 Kunskapsutveckling

Avslutningsvis noterar vi att baserat på resultaten ovan kan vi dra slutsatsen att det finns ett generellt behov av kunskapsutveckling både bland initiativen och bland deras intressenter. Under studiens gång visade det sig att initiativen saknar kontaktytor gentemot de samhällsinstitutioner som engagerar sig i kunskapsutveckling, exempelvis lokala högskolor och universitet. Den bristande interaktionen mellan den kollaborativa ekonomin och högskolevärlden saktar ned kunskapsbyggandet och minskar akademins möjlighet att agera hållbart.

Ett ökat utbyte mellan andra samhällsinstitutioner och initiativen inom den kollaborativa ekonomin måste därför uppmuntras.

Källor

Statens Offentliga Utredningar. (2017:26). *Delningsekonomi: På användarnas villkor*.

Williamsson, J. (2021). *Delat lärande, dubbel kunskap – affärsmodellutveckling för delningsekonomi i Göteborg*.

Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity* (2000)

Mer än bara prylar © 2024 by Kollaborativ Ekonomi Sverige
Licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International.

Engagera dig gärna :) Starta här!

WhatsApp +46 700 10 90 80

Hemsida: kollaborativekonomi.se/bli-medlem

Gitlab: gitlab.com/kollaborativ-ekonomi-sverige

Facebookgrupp fb.com/groups/kollaborativ.ekonomi

Slack [å.slack.com](https://a.slack.com)

E post ordforande@kollaborativekonomi.se

Bilaga 1 – *Initiativens bidrag till FN:s globala mål*

FNs globala mål	Antal verksamheter som anser sig bidra till	Antal verksamheter som även vill bidra till
1. Avskaffa all fattigdom	3	2
2. Ingen hunger	2	1
3. God hälsa och välbefinnande	6	1
4. Kvalitativ utbildning	4	2
5. Jämställdhet	3	3
6. Rent vatten och sanitet	0	2
7. Hållbar energi för alla	4	1
8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt	1	1
9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur	1	2
10. Minskad ojämlikhet	5	4
11. Hållbara städer och samhällen	5	3
12. Hållbar konsumtion och produktion	8	1
13. Bekämpa klimatförändringarna	7	3
14. Bevara haven och marina resurser	0	1
15. Skydda, återställa och främja hållbart nyttjande av ekosystem	2	0
16. Fredliga och inkluderande samhällen	3	0
17. Genomförande och globalt partnerskap	2	1
Totalt antal valda mål	56	28

Bilaga 2 – Lista över representerade initiativ

1. Cykelkök	Alingsås
2. Vandrande kasse	Borås
3. Byteshylla	Borås
4. Fritidsbanken	Borås
5. Nedlagt maträddningsprojekt	Borås
6. Klädbyte	Mark
7. Cykelpool	Målsryd
8. Leksaksbiblioteket Majorna	Göteborg
9. Leksaksbiblioteket Högsbo	Göteborg
10. Cykelfix Norra Biskopsgården	Göteborg
11. Solidariskt Kylskåp	Göteborg
12. Mötesplats Safirträdgården	Göteborg
13. Boendegemenskap	Uddebo
14. Samägd multisportarena	Uddebo
15. Samodling ²	Uddebo
16. Fritidsbank	Trollhättan
17. Leksaksbibliotek	Trollhättan
18. Vandrande kasse	Svenljunga
19. Återbruket	Töreboda
20. Cykla Gul, cykelpool	Steneby
21. Föreningen Omställning	Hällungebygden
22. Mötesplats Ateljén	Skara
23. Mötesplats Tegel studio	Vara
24. Skjutsgruppen	Regional
25. Omställningsnätverket	Regional

Antal respondenter: Totalt deltog 43 stycken personer.

² Deltagarna från de kollaborativa initiativen i Uddebo representerade flera initiativ vilka inte inkluderas i listan på grund av överlappande aktivitetsområden.